

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
บ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

The Development of Participatory Learning Resource for Pottery Handicraft in
Banpatan Community, San Phak Wan Sub-District,
Hang Dong District, Chiang Mai Province

รุ่งทิพย์ มั่งทา Rungthip Mungtha

สัททยา วิเศษ Sahathaya Wises

ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์ Tipaporn Yesuwan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

chaivatsiri@gmail.com

Received 2025/09/22

Revised 2025/10/06

Accepted 2025/10/17

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการและองค์ความรู้การทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านป่าตาล 2) พัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าตาล การวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ แกนนำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ตัวแทนประชาชนในชุมชน ตัวแทนผู้ผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ตัวแทนผู้ประกอบการจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มละ 5 คน จำนวน 25 คน เวทีการสนทนากลุ่มในชุมชน จากตัวแทน 5 กลุ่ม จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1) พัฒนาการและองค์ความรู้การทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านป่าตาล พบว่า การทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านป่าตาลมีพัฒนาการต่อเนื่องมากกว่าร้อยปี เริ่มจากการทำอิฐมอญและภาชนะใช้สอยพื้นบ้าน ก่อนพัฒนาเป็นกระปุกออมสิน คนโทดินเผา (น้ำตัน) และแจกัน ต่อมามีการผสมผสานความคิดสร้างสรรค์ร่วมสมัยเกิดเป็นตุ๊กตาดินยี่ม ซึ่งกลายเป็นอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาและสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจของชุมชน

2) พัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่ากระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ผ่านกลไกสำคัญ

คือ เวทีสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันออกแบบแนวทางพัฒนา กำหนดเนื้อหา กิจกรรม และประเมินผล ผลลัพธ์ที่ได้การสร้างกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน การเชื่อมโยงเครือข่ายผู้ผลิตและผู้ประกอบการ รวมถึงการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อขยายตลาด

3) แนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาสอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย มีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) การออกแบบแหล่งเรียนรู้ร่วมสมัย โดยการเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวและคุณค่าของเครื่องปั้นดินเผาเป็นการบูรณาการการเรียนรู้กับวิถีชีวิตและการศึกษา 2) มีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ทั้งในรูปแบบการฝึกปฏิบัติและการเรียนรู้ในระบบการศึกษา โดยการใช้สื่อดิจิทัลควบคู่กับการสื่อสารแบบดั้งเดิม เพื่อให้เข้าถึงคนทุกกลุ่มและสังคมวงกว้าง 3) สร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว 4) การสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและสร้างมูลค่าเพิ่ม 5) จัดทำวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

คำสำคัญ: การพัฒนาแหล่งเรียนรู้, หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา, การมีส่วนร่วมของชุมชน.

Abstract

The objectives of research are: 1) To study the historical development and knowledge of pottery handicrafts in Banpatan community 2) To develop a pottery handicraft learning center through community participation and 3) To propose guidelines for promoting a pottery handicraft learning center with community involvement. This study is qualitative research. The research's target groups comprised community leaders, representatives from government agencies, community members, pottery artisans, and pottery business operators. Research instruments included structured interview forms and in-depth interviews, conducted with 5 participants from each of the five target groups, totaling 25 participants. Furthermore, a community focus group discussion was organized with 10 representatives drawn from the five groups. The collected data were analyzed through content analysis.

The research results indicated that:

1) The historical development and knowledge of pottery handicrafts in Banpatan community found that the tradition of pottery-making has evolved continuously for over a century. It originated with the production of Mon bricks and household utensils, later expanding to include piggy banks, water jars (nam ton), and

vases. Over time, contemporary creativity was incorporated into the craft, leading to the creation of “smiling clay dolls,” which have become a distinctive symbol of local wisdom and an important source of economic income for the community.

2) The development of the pottery handicraft learning center through community participation revealed that the process was driven by the involvement of all community sectors. The main mechanism involved community focus group discussions that facilitated information exchange, problem analysis, co-design of development strategies, content and activity planning, and evaluation. The outcomes included the establishment of creative learning activities for children and youth, the strengthening of networks among producers and entrepreneurs, and the utilization of digital media to expand market opportunities.

3) The Guidelines for Promoting Pottery Handicraft Learning Centers through Community Participation in Banpatan, San Phak Wan Subdistrict, Hang Dong District, Chiang Mai Province. The study revealed that the proposed guidelines for promoting pottery handicraft learning centers align with contemporary social contexts. The key components are as follows: 1) Designing a contemporary learning center that integrates local wisdom with educational processes to communicate the stories and cultural values of pottery, thereby connecting learning with both everyday life and formal education. 2) Developing creative learning activities in the form of hands-on workshops and integration into formal education, employing digital media alongside traditional communication methods to engage diverse groups and broader society. 3) Establishing learning networks that connect the center with local economic activities and tourism development. 4) Creating high-quality, value-added pottery products to enhance the community’s economic resilience and sustainability and 5) Forming community enterprises to generate circulating income and strengthen long-term economic stability.

Keywords: The Development of Participatory, Learning Resource, Pottery Handicraft.

บทนำ

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพึ่งพาตนเองของชุมชน (ธีรพงศ์ บุศรากุล, 2566: 448-463) แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวยังมีบทบาทในการอนุรักษ์และ

ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านกิจกรรมหัตถกรรมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (สุพงษ์ เพิ่มพล, 2566: 275-288) แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานการมีส่วนร่วมสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างยั่งยืน (ภูริวัจน์ เดชอ้อม, 2556: 329-364) แหล่งเรียนรู้ถือเป็นรากฐานสำคัญในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ เนื่องจากการเรียนรู้ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน หากแต่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกมิติของชีวิต โดยเฉพาะการเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งสะท้อนให้เห็นทั้งความรู้ ประสบการณ์ และคุณค่าทางวัฒนธรรม องค์ประกอบเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม (พระมหากิตติศักดิ์ ไตรจิต, 2562: 24) ในขณะเดียวกัน แหล่งเรียนรู้ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงและความยั่งยืนทางวัฒนธรรม

เครื่องปั้นดินเผาถือเป็นหนึ่งในงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษยชาติ จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่ามียาวนานกว่าหลายพันปี เป็นผลผลิตจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างดินเหนียว มาผ่านกระบวนการปั้นและเผาเพื่อสร้างภาชนะและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนงานศิลปะที่สะท้อนความเชื่อและวิถีวัฒนธรรมของสังคมในแต่ละยุคสมัย ภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผาไม่ได้เป็นเพียงทักษะเชิงช่าง หากยังเป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดผ่านรุ่นสู่รุ่น อันประกอบด้วยความคิดสร้างสรรค์ ประสบการณ์ และความสามารถในการปรับตัวตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง (รัตนะ บัวสนธ์, 2565: 64) เมื่อพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นในแง่มุมของการสร้างงานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่เกิดจากการเรียนรู้และลองผิดลองถูกของบรรพบุรุษ อีกทั้งผลงานแต่ละชิ้นยังเกิดจากการผสมผสานทั้งความรู้เชิงเทคนิคและความเชื่อทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าและตัวตนของชุมชนท้องถิ่น และยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยปลูกฝังความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรม (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2546: 38-39) การรักษาและถ่ายทอดองค์ความรู้นำไปสู่การสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน ลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นภารกิจที่มีคุณค่าทั้งต่อการดำรงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม และต่อการสร้างทางเลือกทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนผ่านการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านและยังสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจแก่สังคมท้องถิ่น

หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านป่าตาล หรือที่รู้จักกันในชื่อหม้อบ้านมหัศจรรย์ดินยัม ชุมชนบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหนึ่งในแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะการสร้างสรรคตุ๊กตาดินเผาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวบ้านในพื้นที่แห่งนี้ ด้วยการผสมผสานระหว่างศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอายุยาวนานกว่า 100 ปี การทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวบ้านป่าตาล เริ่มต้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนคือดินเหนียวที่ขุดขึ้นมาจากปลายไร่ปลายนา โดยนำมาปั้นในช่วงเวลาว่างจากการทำไร่ทำนา โดยผลิตภัณฑ์หลักในช่วงเริ่มต้น คือ อิฐมอญและเครื่องใช้ใน

ชีวิตประจำวันต่าง ๆ เช่น หม้อน้ำ คนโทดินเผา (น้ำตั้น) และแจกัน ต่อมาชาวบ้านได้เริ่มเห็นการปั้นที่สร้างสรรค์ของช่างศิลป์ที่มาพักอาศัยอยู่ในชุมชนชาวบ้านได้สังเกตและเรียนรู้ลักษณะการปั้น ต่อมาสมาชิกภายในชุมชนได้พัฒนาเทคนิคการปั้นออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รูปปั้นสัตว์ รูปปั้นเด็ก ตลอดจนถึงการสรรค์สร้างรูปปั้นตุ๊กตาที่มีลักษณะความเป็นมิตรไมตรีผสมผสานรูปลักษณะความอบอุ่นของงานปั้น ทำให้หัตถกรรมงานปั้นได้รับความสนใจจากประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม จนได้รับการยกย่องให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวิถีของประชาชนในชุมชนหันมาบริโภควัตถุนิยมสมัยใหม่กันเป็นจำนวนมาก หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเริ่มถูกทอดทิ้งการทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนเริ่มลดน้อยลง และเสี่ยงต่อการสูญหายไปตามกาลเวลา

ดังนั้น การศึกษาพัฒนาการและองค์ความรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาล จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยสร้างความตระหนักรู้และความภาคภูมิใจในรากเหง้าวัฒนธรรมของตน อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นและสร้างมูลค่าเพิ่มในเชิงเศรษฐกิจ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาพัฒนาการ องค์ความรู้ และนำเสนอแนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านป่าตาล เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต และคงอยู่คู่ชุมชนและสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการและองค์ความรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนดังนี้ 1.การศึกษาเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ รายงานการวิจัย เพื่อนำไปสู่การสร้างเครื่องมือการวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์ การจัดเวทีประชุมกลุ่ม 2) การลงพื้นที่เก็บข้อมูล ความเป็นมาและองค์ความรู้การทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คัดเลือกจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) 5 กลุ่ม ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน 25 คน 4) เวทีการสนทนากลุ่ม

(Focus Group Discussion) เพื่อหาแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่

2) พื้นที่การวิจัย ได้แก่ ชุมชนบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านการสืบทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับภูมิวัฒนธรรมท้องถิ่น

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากประชาชนในชุมชนบ้านป่าตาลผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยแบ่งออก 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) แกนนำชุมชน จำนวน 5 คน 2) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 5 คน 3) ตัวแทนประชาชนในชุมชนจำนวน 5 คน 4) ตัวแทนผู้ผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จำนวน 5 คน และ 5) ตัวแทนผู้ประกอบการจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผา จำนวน 5 คน

เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบของแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างปลายเปิด ประกอบด้วย 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ-นามสกุล อายุ อาชีพ/ตำแหน่ง วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์ สถานที่

ตอนที่ 2 ข้อมูลตามประเด็นการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 1) พัฒนาการและองค์ความรู้การทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านป่าตาลเป็นอย่างไร ได้แก่ บริบทชุมชน ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาองค์ความรู้และปราชญ์ท้องถิ่นการทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา 2) กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพปัญหา การออกแบบแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของชุมชน กำหนดเนื้อหา กิจกรรม ผู้สื่อสาร และการสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม / รูปแบบผลิตภัณฑ์ 3) แนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งเรียนรู้ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การจัดทำเป็นวิสาหกิจชุมชน

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ

การสร้างและการตรวจสอบเพื่อให้การศึกษาในครั้งนี้ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้ศึกษาดำเนินตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- 1) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์
- 2) ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีและเอกสารการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม โดยพิจารณาถึง รายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กำหนดไว้
- 3) ขอคำแนะนำจากจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อวางกรอบกำหนดประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์และดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์
- 4) การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ใช้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คนตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ และจริยธรรมการวิจัย เพื่อนำไปสู่การสำรวจความเห็นของสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านป่าตาล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์สถิติพื้นฐานและนำมาเขียนสรุปแบบบรรยายพรรณนา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 พัฒนาการและองค์ความรู้การทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเมื่อเทียบกับอดีตที่ผ่านมา ดังนี้

1) บริบทชุมชนบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีโครงสร้างทางสังคมที่ยึดโยงกับเครือญาติและวัดเป็นศูนย์กลางของศรัทธาและประเพณี วิถีชีวิตผูกพันกับเกษตรกรรมและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน งานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเป็นทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริมที่หลายครัวเรือนใช้เป็นเครื่องมือในการหาเลี้ยงชีพอีกทั้งยังเป็นทุนทางสังคมที่เชื่อมโยงผู้คนให้ทำงานร่วมกัน ถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และสร้างเอกลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาผ่านลวดลายเทคนิค และการใช้ในพิธีกรรมท้องถิ่น

2) ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านป่าตาลมีประวัติยาวนานกว่าร้อยปี เริ่มจากการทำอิฐมอญและภาชนะใช้สอยในครัวเรือน ต่อมามีการพัฒนาเป็นกระปุกอมสิน คนโทดินเผา (น้ำตัน) และแจกัน เมื่อเข้าสู่ พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา มีการผสมผสานศิลปะร่วมสมัยเกิดเป็นงานปั้นตุ๊กตาสัตว์และเด็ก ต่อมาได้รับการพัฒนาเป็น “ตุ๊กตาดินยี่ม” ซึ่งกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความสุข ความมีไมตรีจิต ที่สามารถสร้างชื่อเสียงและรายได้จนถึงปัจจุบัน

3) องค์ความรู้และปราชญ์ท้องถิ่นด้านเครื่องปั้นดินเผาถูกสืบทอดทั้งในครอบครัวและชุมชนครอบคลุมตั้งแต่การเลือกดิน การโม้และนวด การปั้น ตาก และเผา ผลงานถูกต่อยอดเป็นงาน

สร้างสรรค์ที่ตอบโจทย์ตลาด ปรากฏท้องถิ่น เช่น นายธนพล สายธรรม (พ่อครูสง่า) มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้แก่เยาวชน นักเรียน และผู้สนใจ พร้อมทั้งเป็นผู้ประสานกับหน่วยงานรัฐและมหาวิทยาลัยในการพัฒนาเทคนิคและสร้างมูลค่าเพิ่ม ความรู้เหล่านี้ถูกเผยแพร่ผ่านศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียน วัด และสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้การสืบทอดไม่หยุดนิ่งแต่พัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4) ผลที่เกิดขึ้นและปัญหาอุปสรรค การทำเครื่องปั้นดินเผาช่วยสร้างรายได้เสริม กระจายโอกาสทางเศรษฐกิจสู่ครัวเรือน แม่บ้าน เยาวชน และโรงเรียน อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ลดช่องว่างระหว่างวัย เสริมสร้างความสามัคคี และสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา อย่างไรก็ตามชุมชนยังเผชิญอุปสรรค เช่น การขาดแคลนดินเหนียวคุณภาพดี ความผันผวนทางเศรษฐกิจ ความนิยมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลง รวมถึงการสืบทอดที่อาจขาดความต่อเนื่อง หากเยาวชนไม่สนใจ แต่ด้วยกลไกการถ่ายทอดที่เปิดกว้าง การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และการปรับตัวเข้าสู่ตลาดออนไลน์ ทำให้เครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาลยังคงดำรงอยู่ได้ในฐานะภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ชุมชนที่ทรงคุณค่า

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 กระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาของบ้านป่าตาลเป็นผลจากความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยการวิเคราะห์ปัญหา การจัดการเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม ตลอดจนการลงมือปฏิบัติจริง ทำให้แหล่งเรียนรู้ไม่เพียงเป็นพื้นที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา แต่ยังเป็นกลไกสร้างอาชีพ สร้างเอกลักษณ์ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีกระบวนการดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์สภาพปัญหา ชุมชนบ้านป่าตอลแม้จะมีภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาสืบทอดยาวนาน แต่กลับเผชิญปัญหาหลักคือการขาดผู้สืบทอดรุ่นใหม่และแรงจูงใจ เยาวชนส่วนใหญ่สนใจงานป็นน้อย และเมื่อเรียนจบระดับประถมก็ไม่ได้ต่อยอดความรู้ ขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้งานปั้นไม่สามารถแข่งขันกับสิ่งดึงดูดใจอื่น ๆ ได้ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้การถ่ายทอดความรู้ไม่ต่อเนื่องและมีแนวโน้มสูญหายหากไม่ได้รับการพัฒนา

2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความล้มเหลวในการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เผชิญความท้าทายจากหลายด้าน เช่น ปัญหาเศรษฐกิจและต้นทุนการผลิตสูง การเรียนรู้ขาดความต่อเนื่องหลังจบการศึกษา รวมถึงการดึงดูดความสนใจเยาวชนในยุคดิจิทัลที่ยากลำบากเพราะงานปั้นต้องใช้เวลาและความอดทน อีกทั้งยังไม่มีแนวทางสร้างแรงดึงดูดให้เป็นกิจกรรมที่ทันสมัยและตรงกับรสนิยมคนรุ่นใหม่ ปัจจัยเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้บางช่วงเวลาไม่ประสบความสำเร็จ

3) กระบวนการกำหนดเนื้อหา กิจกรรม ผู้สื่อสาร และสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม รูปแบบผลิตภัณฑ์ เนื้อหาที่จัดขึ้นควรครอบคลุมประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ และทักษะการปั้นเบื้องต้นจนถึงขั้นตอนการเผาและการตกแต่ง กิจกรรมควรมุ่งเน้นการลงมือปฏิบัติจริง เช่น เวิร์กช็อปปั้นดินสร้างผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย และการจัดแสดงผลงาน สื่อที่เหมาะสมประกอบด้วย สื่อสิ่งพิมพ์และมินิ

พพิธภัณฑ์ สื่อดิจิทัลและโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook, TikTok เพื่อเข้าถึงเยาวชน และสื่อบุคคลที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่นในการถ่ายทอดความรู้ ส่วนผลิตภัณฑ์ควรมีทั้งงานดั้งเดิม เช่น คนโทดินเผา (น้ำตัน) อิฐมอญ และงานสร้างสรรค์ เช่น ตุ๊กตาดินย้อม ของตกแต่งบ้านหรือของที่ระลึก เพื่อตอบสนองตลาดในปัจจุบัน

4) กระบวนการปฏิบัติการหรือการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การพัฒนามีขั้นตอนที่ชัดเจน โดยชุมชนมีบทบาทสำคัญทั้งการวางแผน การจัดการเรียนรู้ และการเผยแพร่ อาทิ การระดมความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน ปราชญ์และสมาชิกเพื่อกำหนดทิศทาง การจัดศูนย์เรียนรู้หรือเปิดบ้านสมาชิกเป็นพื้นที่ทดลองป็นจริง และการบูรณาการกับกิจกรรมท้องถิ่น เช่น งานวัดหรืองานประเพณี อีกทั้งยังมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ก่อให้เกิดผลลัพธ์ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีแรงบันดาลใจในการสืบทอดต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 นำเสนอแนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าตาล ตำบลสันผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

1) ชุมชนบ้านป่าตาลให้ความสำคัญกับการสร้างนักสื่อสารความรู้เพื่อเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากปราชญ์รุ่นเก่าไปยังเด็ก เยาวชน และผู้สนใจ บุคคลเหล่านี้ต้องมีคุณลักษณะสำคัญ เช่น ความรู้จริงจากประสบการณ์ตรง ความรักในงานปั้น ความสามารถในการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น บทบาทนักสื่อสารที่สำคัญในเบื้องต้นคือการเป็นผู้ถ่ายทอดทักษะเชิงช่างและปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรมและสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชนไปพร้อม ๆ กัน

2) แนวทางสำคัญคือการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมกับนวัตกรรมร่วมสมัย เช่น เวิร์กช็อปปั้นดินพร้อมการออกแบบสมัยใหม่ การทำของที่ระลึกตามเทศกาลที่สอดคล้องกับความเชื่อหรือประเพณี และการจัดนิทรรศการแบบอินเทอร์แอคทีฟที่ใช้เทคโนโลยี QR Code หรือ ระบบ AI เพื่อสร้างประสบการณ์เสมือนจริง กิจกรรมเหล่านี้ช่วยดึงดูดคนรุ่นใหม่ ทำให้การเรียนรู้สนุกและมีคุณค่า พร้อมทั้งเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์

3) การเผยแพร่ความรู้และผลิตภัณฑ์ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น Facebook TikTok ทางเพจของชุมชน ถือเป็นกลยุทธ์หลักในการเข้าถึงผู้คนวงกว้าง เนื้อหาที่น่าสนใจไม่เพียงเป็นการตลาด แต่ยังเล่าเรื่องราวและคุณค่าของเครื่องปั้นดินเผา ทำให้สื่อออนไลน์กลายเป็นพื้นที่เรียนรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) ชุมชนบ้านป่าตาลได้เน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภายใน เช่น โรงเรียน วัด กลุ่มช่างฝีมือ (ปราชญ์ชุมชน) และภายนอก เช่น มหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ และภาคธุรกิจ การสร้างเครือข่าย

ดังกล่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ สนับสนุนด้านทรัพยากร และสร้างพื้นที่ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสังคมวงกว้าง เพื่อยกระดับแหล่งเรียนรู้ให้บูรณาการอย่างยั่งยืน

5) แนวทางสำคัญคือการยกระดับแหล่งเรียนรู้ไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างรายได้และเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มสมาชิกจัดตั้งคณะกรรมการบริหารที่โปร่งใส การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ตลาดสมัยใหม่ และการสร้างแบรนด์ที่คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ท้องถิ่น แนวทางนี้ไม่เพียงสร้างงานและรายได้แต่ยังรักษาและพัฒนาภูมิปัญญาให้คงอยู่ในวิถีชีวิตร่วมสมัย

อภิปรายผลการวิจัย

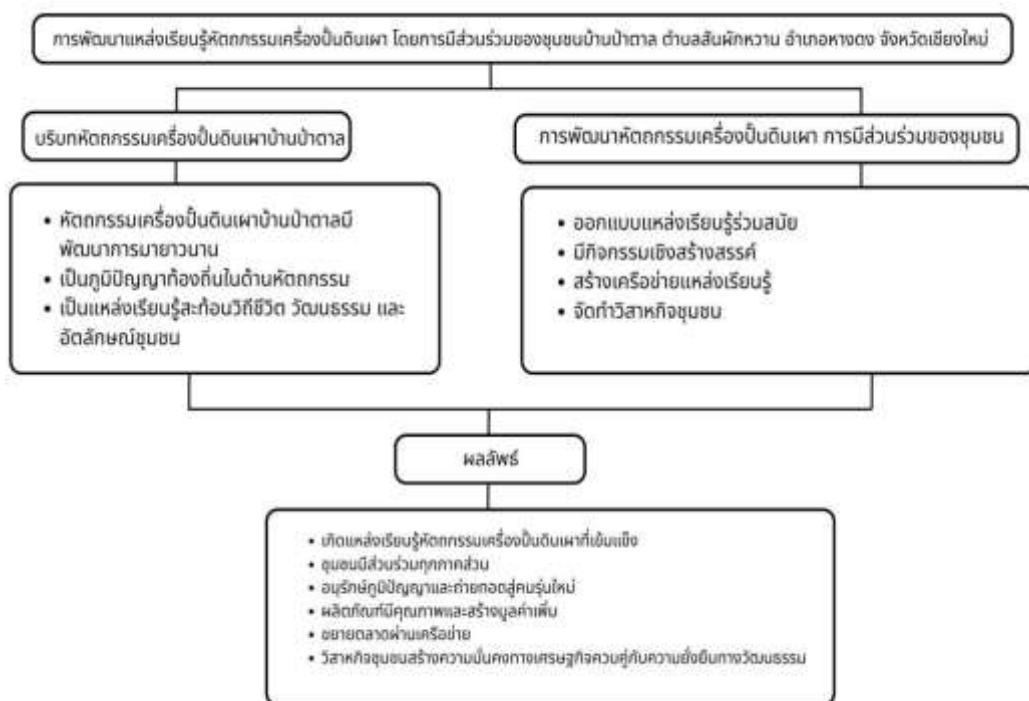
อภิปรายผลการวิจัยข้อที่ 1 การพัฒนาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านป่าตาลเป็นการสะท้อนถึงภูมิปัญญาและการปรับตัวของชุมชนที่ดำรงอยู่มากกว่าร้อยปี จากการปั้นเครื่องใช้พื้นบ้านเพื่อการใช้สอย พัฒนามาสู่งานอริยมูถุ และต่อยอดเป็นงานศิลปสร้างสรรค์ “ตุ๊กตาดินยิ้ม” ซึ่งกลายเป็นอัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของความสุขและมิตรไมตรี องค์ความรู้ดังกล่าวเกิดจากการถ่ายทอดต่อเนื่องผ่านครูภูมิปัญญาและปราชญ์ท้องถิ่น ขณะเดียวกันยังได้รับแรงสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในด้านการออกแบบ การตลาด และการสร้างเครือข่าย ทำให้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาลสามารถคงอยู่ มีพัฒนาการ และมีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับงานของเกรียงไกร ดวงจร (2566) เรื่อง การพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับครูสอนศิลปะ ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมต้องผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการออกแบบให้สอดคล้องกับรสนิยมผู้บริโภคยุคใหม่ และยัง สอดคล้องกับงานของวันวิสา ทองแจ่ม (2562) เรื่อง พลวัตภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา: กรณีศึกษาเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ที่พบว่าความยั่งยืนของหัตถกรรมขึ้นอยู่กับความร่วมมือของชุมชนและการบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย กล่าวได้ว่าการคงอยู่และพัฒนาของเครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาลเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างภูมิปัญญาภายในชุมชนกับการสนับสนุนจากภายนอก อันนำไปสู่การสร้างคุณค่าและความยั่งยืนทั้งในเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

อภิปรายผลการวิจัยข้อที่ 2 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมผ่าน “เวทีสนทนากลุ่ม” ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา และออกแบบแนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้อย่างเป็นระบบ นำไปสู่การสร้างศูนย์กลางการเรียนรู้ถาวร กิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเยาวชน การจัดเครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการใช้สื่อออนไลน์เพื่อขยายตลาด ส่งผลให้ชุมชนสามารถสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานของ สหทัยา วิเศษ คณะ (2567) ที่ศึกษาการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน

โดยชี้ว่าการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรม ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ และต้องดำเนินการผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนและพหุภาคี เช่นเดียวกับงานวิจัยนี้ที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องปั้นดินเผาเป็นฐาน เชื่อมโยงกับกิจกรรมวัฒนธรรมและกลไกความร่วมมือ จนสามารถสร้างคุณค่าเชิงสังคมและเศรษฐกิจได้ สอดคล้องกับงานของ เสาวนีย์ ฐปทอง (2562) เรื่อง แนวทางส่งเสริมแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาบ้านโรงหวดตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่เสนอแนวทางส่งเสริมแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาบ้านโรงหวด โดยเน้นการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้มีชีวิตชีวา การสร้างบุคลากรที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ และการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์และขยายเครือข่ายผู้เรียนรู้ ซึ่งตรงกับแนวทางที่ชุมชนบ้านป่าตาลได้ดำเนินการ ทั้งในด้านการสร้างกิจกรรมสำหรับเยาวชน การพัฒนาเครือข่ายผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการใช้สื่อออนไลน์เพื่อขยายตลาด การวิจัยนี้ตอบย้่าว่า “การมีส่วนร่วม” และ “ทุนทางวัฒนธรรม” คือหัวใจสำคัญของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยผลที่ได้ไม่เพียงช่วยรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่ผ่านมาทั้งของ สหทัยา วิเศษ และคณะ และ เสาวนีย์ ฐปทอง อย่างมีนัยสำคัญ

อภิปรายผลการวิจัยข้อที่ 3 แนวทางการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การสร้างกลไกที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงมีชีวิตและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ทั้งการพัฒนานักสื่อสารความรู้ท้องถิ่น การบูรณาการการเรียนรู้กับวิถีชีวิต และการนำสื่อดิจิทัลเข้ามาขยายการรับรู้สู่สังคมวงกว้าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณวิญ เสริฐผล (2567) ที่ศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนหม้อแกงทอง จังหวัดพะเยา โดยพบว่าแหล่งเรียนรู้ที่เข้มแข็งต้องมีการพัฒนาปราชญ์ชาวบ้าน การถ่ายทอดความรู้ และการสร้างสื่อออนไลน์เพื่อเชื่อมโยงคนรุ่นใหม่กับภูมิปัญญาเดิม ทำให้เกิดความต่อเนื่องในการเรียนรู้และสร้างความรู้สึกร่วมกันของชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางเดียวกันคือการพัฒนาคนและกระบวนการสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญของการธำรงรักษาแหล่งเรียนรู้ ผลการวิจัยยังพบว่าการบูรณาการกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้หมุนเวียนและรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้อย่างมั่นคง ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ โชติ บดีรัฐ (2561) ที่ศึกษาการพัฒนาารูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดสุโขทัย พบว่า การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การออกแบบลวดลายให้โดดเด่น และการใช้สื่อออนไลน์เพื่อการตลาดเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับผลการวิจัยนี้ที่มุ่งเน้นให้แหล่งเรียนรู้หัตถกรรมไม่เพียงเป็นพื้นที่สืบสานภูมิปัญญา แต่ยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ที่มา: รุ่งทิพย์ มั่งทา, 2568

จากภาพแสดงให้เห็นว่า ดังนี้

1) พัฒนาการความเป็นมาของหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาลสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เริ่มจากการผลิตเครื่องใช้ในครัวเรือนพื้นฐาน เช่น อิฐมอญ คนโทดินเผา (น้ำตัน) ออมสิน จนค่อย ๆ พัฒนาสู่การสร้างสรรคงานศิลปะที่มีลวดลายและรูปทรงซับซ้อนยิ่งขึ้น กระบวนการผลิตได้รับการปรับปรุงจากวิธีการดั้งเดิมสู่การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ เพื่อเพิ่มคุณภาพและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์

2) ด้านการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ปราชญ์ชุมชนบ้านป่าตาลได้สั่งสมและถ่ายทอดถือเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนความละเอียดอ่อนและความชำนาญเฉพาะถิ่น เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกดินที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของเนื้อดิน เช่น ความเหนียว ความละเอียด และความทนไฟ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ขั้นตอนการเตรียมดิน เนื่องจากต้องผ่านกระบวนการบดกรอง และหมักให้ได้ดินที่พร้อมต่อการขึ้นรูปอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเข้าสู่ขั้นตอนการขึ้นรูป ปราชญ์จะใช้ทั้งวิธีการปั้นมือ แป้นหมุน หรืออุปกรณ์เสริมตามความเหมาะสม เพื่อสร้างสรรค์รูปปลั๊กซ์ที่

สอดคล้องกับการใช้งานและความงามเชิงศิลป์ หลังจากนั้นจึงเข้าสู่การตกแต่งที่ใช้เทคนิคเฉพาะ เช่น การชุบ ชีต เขียนลวดลาย เพื่อเพิ่มมูลค่าทางสุนทรียภาพ ก่อนที่จะนำไปผ่านกระบวนการเผาในเตา ซึ่งต้องอาศัยความรู้ในการควบคุมอุณหภูมิและการจัดเรียงชิ้นงาน เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่แข็งแรง ทนทาน และมีเอกลักษณ์เฉพาะตน

3) ด้านการออกแบบแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่เหมาะสมกับความต้องการของ ชุมชนบ้านป่าตาล มุ่งเน้นการเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมสมัย โดย เน้นให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์ตรงผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในทุกขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่การ คัดเลือกดิน การขึ้นรูป ไปจนถึงการเผาและตกแต่งลวดลาย การออกแบบกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้จึง ต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะเดียวกันยังเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการประยุกต์นวัตกรรม ใหม่ ๆ ลงในผลิตภัณฑ์ องค์ความรู้เหล่านี้ไม่เพียงแต่สนับสนุนการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม

4) การใช้สื่อเทคโนโลยีโซเชียล เช่น Facebook และ TikTok ในการสื่อสารหัตถกรรม เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านป่าตาล แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายช่อง ทางการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง การนำเสนอเนื้อหาผ่านภาพ วิดีโอสั้น และการ ถ่ายทอดสด ช่วยสร้างความน่าสนใจและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้รวดเร็วมากขึ้น อีกทั้งยังเอื้อต่อการ สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ติดตาม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้เกี่ยวกับ เครื่องปั้นดินเผาอย่างต่อเนื่อง การใช้สื่อเหล่านี้ยังเป็นกลยุทธ์ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์

5) การจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์แหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา คือการออกแบบ เนื้อหา กิจกรรม กระบวนการ และวิธีการเรียนรู้ที่บูรณาการกันอย่างเป็นระบบ เนื้อหาจะครอบคลุม ทั้งประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และทักษะเชิงปฏิบัติ กิจกรรมถูกออกแบบให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมลงมือ ทำจริง เช่น การปั้น การตกแต่ง และการเผา กระบวนการเรียนรู้เน้นการแลกเปลี่ยนระหว่างปราชญ์ ท้องถิ่นกับผู้เข้าร่วม เพื่อสร้างความเข้าใจทั้งเชิงวิชาการและเชิงวัฒนธรรม

6) การสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านป่าตาล แสดงให้ เห็นถึงการประสานความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชนอย่างเป็นระบบ ภายในชุมชนเกิดการ รวมกลุ่มปราชญ์ชุมชน ช่างฝีมือ เด็ก เยาวชน เพื่อร่วมกันอนุรักษ์และถ่ายทอดความรู้ ขณะที่การ สร้างเครือข่ายนอกชุมชนช่วยเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับพื้นที่อื่น รวมทั้งขยายตลาด ผลิตภัณฑ์ การมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐและเอกชนทั้งในเชิงทางการและไม่เป็นทางการ ช่วย สนับสนุนทรัพยากร เทคโนโลยี และองค์ความรู้ใหม่ ๆ เครือข่ายดังกล่าวจึงช่วยส่งเสริมความเข้มแข็ง ของชุมชนและสร้างความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเรียนรู้เชิงบูรณาการในระยะยาว

7) การจัดทำเป็นวิสาหกิจชุมชนบ้านป่าตาล เป็นความร่วมมือจากความเข้าใจในกระบวนการ ก่อตั้งที่ต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกชุมชนในการกำหนดวัตถุประสงค์และรูปแบบการดำเนินงาน อย่างเป็นระบบ แนวทางและวิธีการดำเนินงานเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาให้

มีคุณภาพ สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การบริหารจัดการใช้หลักการมีส่วนร่วม โปร่งใส และแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่สมาชิก การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเริ่มตั้งแต่ด้านการผลิต การตลาด การประชาสัมพันธ์ และการถ่ายทอดความรู้ วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยยกระดับเศรษฐกิจของภายในชุมชนบ้านป่าตาลควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมให้คงอยู่

สรุปและข้อเสนอแนะ

หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาชุมชนบ้านป่าตาลมีพัฒนาการมายาวนาน โดยเริ่มจากการผลิตอิฐ มอญและภาชนะพื้นบ้าน ก่อนพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยที่มีอัตลักษณ์คือตุ๊กตาดินยืม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนที่สร้างชื่อเสียงและรายได้อย่างต่อเนื่อง โดยงานปั้นถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านครอบครัวส่งผลให้เกิดทุนทางสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเน้นการวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดเนื้อหาที่เหมาะสม โดยจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ การสร้างผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย และการใช้สื่อทั้งดั้งเดิมและดิจิทัลเพื่อดึงดูดกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้มาสนใจในหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา โดยอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนทั้งผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และสถาบันการศึกษา เพื่อสร้างกลไกการเรียนรู้ที่มีชีวิต นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการสร้างนักสื่อสารความรู้ที่มีความเชี่ยวชาญและรักในงานปั้น ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่เด็กและเยาวชน รวมถึงการออกแบบกิจกรรมที่ผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีเสมือนจริงเพื่อเพิ่มความน่าสนใจ การเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์กลายเป็นกลยุทธ์หลักในการสร้างการเรียนรู้และการตลาด ขณะเดียวกัน ชุมชนยังมุ่งเชื่อมโยงเครือข่ายภายในและภายนอกเพื่อยกระดับการเรียนรู้สู่ความยั่งยืน และขยายผลสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนที่สร้างรายได้พร้อมกับธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างมั่นคง

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปปฏิบัติ

- 1) เทศบาลตำบลสันผักหวานควรจัดตั้งและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ถาวรด้านหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา
- 2) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอหางดงควรส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้และแรงจูงใจให้เยาวชนสืบทอดภูมิปัญญา โดยเป็นหลักสูตรและกิจกรรมต่อเนื่องในโรงเรียนและชุมชน
- 3) สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเชียงใหม่ควรให้การสนับสนุนการยกระดับกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านป่าตาลสู่วิสาหกิจชุมชนสร้างสรรค์ (Creative Community Enterprise) ผ่านการส่งเสริมการตลาดเชิงวัฒนธรรม การสร้างแบรนด์ “Banpatan Pottery” และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาแนวทางการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผา
- 2) ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในยุคพหุวัฒนธรรมกับคติความเชื่อดั้งเดิม ในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
- 3) ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จากหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนที่อยู่ในเขตอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

References

- เกรียงไกร ดวงขจร. (2566). การพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อบ้านลำโพง ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับครูสอนศิลปะ. *ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาอุตสาหกรรมศิลป์*. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- โชติ บดีรัฐ. (2561). แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านเตาไห อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. 12(2). 338-408.
- ณวิญ เสริฐผล. (2567). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนหม้อแกงทอง ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร* 26(2), 99-111.
- พระมหากิตติศักดิ์ ไตรจิต. (2562). การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ออนไลน์มรดกความทรงจำแห่งโลกของวัดพระเชตุพน เพื่อการศึกษาตามอัธยาศัย. *ปริญญาดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสยาม.
- ภูริวัจน์ เดชอุ่ม. (2556). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรอบแนวคิดสู่แนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 33(2), 329-364.
- รัตน์ บัวสนธ์. (2565). *การวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรมการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันวิสา ทองแจ่ม. (2562). พลวัตภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา: กรณีศึกษาเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย. *ปริญญาวิตถานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2546). *พจนานุกรม หัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

- ธีรพงศ์ บุศรากุล. (2566). การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้. *วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 5(7), 448-463.
- สหทัย วิเศษ และคณะ. (2567). แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 9(2), 414-434.
- สุรพงษ์ เพิ่มพล. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 9(7), 275-288.
- เสาวนีย์ ฐปทอง. (2562). แนวทางส่งเสริมแหล่งเรียนรู้เครื่องปั้นดินเผาบ้านโรงหวดตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนามนุษย์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.